UDC 726:27-523.6(497.113)"11":929 Beloš
DOI 10.56461/RMV68.2026.083A
ОРИГИНАЛАН НАУЧНИ РАД

БАНОШТОР – ЗАДУЖБИНА БАНА БЕЛОША

Андреј Алвацин
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду – мастер студент
andrej.alvadzin1@gmail.com

Апстракт: Угарска је током XI века успоставила своју власт над Сремом и Славонијом. Блиски односи између Угарске и Србије успостављени су двадесетих година XII века. Угарски краљ Стефан II оженио је слепог принца Белу II Јеленом, ћерком српског великог жупана Уроша I. Током владавине Беле II у Угарску је прешао краљичин брат Белош, потоњи бан и палатин. Бан Белош је подигао бенедиктински манастир у Срему, посвећен архиђакону Стефану. Према оснивачу манастира данашње насеље носи назив Баноштор. Циљ рада је да на основу историјских извора и до сад некоришћених археолошких истраживања идентификујемо остатке банове задужбине, уз шири контекст политичког деловања поменутог великаша.

Кључне речи: Срем, Баноштор, Бононија, бан Белош, манастир, задужбина, Угарска.

Увод

Током средњег века на територији Срема одвијали су се сложени и динамични историјски процеси. При томе је важно напоменути да је појам Срема у средњовековном периоду имао шире значење него данас. Поред територије између Саве и Дунава, обухватао је и подручје на десној обали Саве, односно простор данашње Мачве. У средњовековним изворима се за овај простор јавља појам „оностранi Срем" (Komatina i Komatina 2018, 141–142). Разлике између Византије и Угарске значајно су се испољиле током венецијанско-угарског рата 1115–1118. године (Makk 1989, 21). Односи су се додатно погоршали крајем двадесетих година XII века и долази до византијско-угарског рата. Године 1127. цар Јован II Комнин пустоши Срем, већ наредне године угарски краљ Стефан II заузима Браничево и Срем.

Током XII века политичка ситуација на Балканском полуострву се мења. Са једне стране Византија под Комнинима води политику окренуту ка успостављању утицаја, а са друге стране Србија, односно Рашка, и Угарска покушавају да воде независну политику. Почетком тог столећа Угарска је показивала веће интересовање за дешавања на Балкану. Спољна политика Византије доводи до приближавања Србије и Угарске (Kartalija 2014, 90). Савезништво између поменутих држава је дошло до изражаја у блиским родбинским везама. Брак између принца Беле II и Јелене, ћерке рашког великог жупана Уроша I склопљен је 1129. године (Kalić 1997; Stojkovski 2020). Склапање брака имаће далекосежне последице и обликоваће историју Србије и Угарске у наредним деценијама. Поменути брак представља политичко приближавање Угарске и Србије, услед заоштравања односа са Византијом (Stojkovski 2025, 19–20). За време владавине Беле II, у Угарску је дошао краљичин брат Белош. Родбинска веза представљала је основ за стварање будуће војне сарадње (Kalić 1970, 36). Смрт краља Беле II резултовала је погоршавањем односа Угарске и Византије (Grot 1889, 69). Време првог боравка бана Белоша у Угарској било је прожето српско-угарском сарадњом. Угарски војни одреди учествовали су у побунама Срба против Византије 1149–1150. и 1151. године.

Осим политичке делатности у угарској и српској политици, бан и палатин Белош оставио је значајан траг као ктитор. У данашњем месту Баноштор, у Срему, подигао је манастир посвећен светом Сте-

фану у који је касније смештено седиште Сремске бискупије.

Византијско-угарски сукоби су били чести у овом периоду, а ратом који је трајао од 1150. до 1155. године, Византија је тежила очувању *statusa quo* (Ćirković i dr. 1981, 207). Сукоб из 1167. године решен је тако што су Хрватска, Далмација Босна и Срем припали Византијском царству (Ostrogorski 1959, 364).[1] Смрт Манојла Комнина означила је крај византијске власти у Срему (Ostrogorski 1959; Kalić 1971).

Белош

Белош је рођен између 1110. и 1115. године (Kalić 1997, 64). Био је син великог рашког жупана Уроша I. Осим Белоша, велики жупан Урош I је имао још два сина, потоњег великог рашког жупана Уроша II и Десу, као и две ћерке Јелену и Марију. Обе Белошеве сестре су биле владарке у XII веку. Марија је била удата за Конрада од Знојма, кнеза Знојемске кнежевине у Моравској.[2] Она је прва жена у српској историји чији је портрет сачуван. Портрет Марије и Конрада од Знојма налази се у капели Свете Катарине (Stojkovski 2020, 173).

Брак између Јелене, ћерке Уроша I, и принца Беле II склопљен је 1129. године. Са будућом краљицом Јеленом је у Угарску прешао и Белош.[3] Јеленином удајом почиње први период Белошевог боравка у Угарској 1129–1157. године (Kalić 1997; Kartalija 2014). Бела Слепи је наставио да води политику својих претходника према Балкану. Године 1136. вратио је велики део Далмације под власт круне светог Стефана (Rokai i dr. 2002, 50).

Краљица Јелена је заузимала значајну улогу у политичком животу Угарске, будући да је њен муж био слеп. Њен утицај дошао је до изражаја за време сабора у Араду 1131. године (Bak i Veszprémy 2018; Engel 2001; Stojkovski 2020; 2025). Краља Белу је на престолу наследио син Геза II 1141. године. Његова мајка Јелена постала је регент. У овом периоду српско-угарски односи били су на свом врхунцу (Stojkovski 2020, 174). На исправи која је настала после 13. фебруара 1141. године Белош се јавља са титулом *dux* (Smičiklas 1904; Klaić 1889; Kalić 1997). Током малолетства краља Гезе главну реч су водили краљица и њен брат. Белош је носио титулу *dux*, а затим је понео високу титулу *banus*[4] (Smičiklas 1904; Klaić 1889; Kalić 67). Сматра се да су Угари изразито ценили Белоша као бана (Klaić 1899, 133). Титулу бана је стекао 1144. године, а годину дана касније се појављује са титулом *comes palatinus* (Kalić 1997, 67). Колико је значајна личност био Белош у Угарској, говори чињеница да је од 1145. до 1157. године истовремено био *banus* и *comes palatinus*. У својим рукама је објединио два највиша достојанства у Угарском краљевству. Као палатин налазио се одмах иза краља и одмењивао га је у државним пословима. Имао је пресудан значај у судским, војним и економским пословима.

Поред високих звања бан и палатин Белош је обликовао угарску политику током владавине краља Гезе II. Његова државничка делатност се огледа у наставку вођења политике Арпадовића. Активно је учествовао у дешавањима везаним за руске удеоне кнежевине. Добри односи између Галичке кнежевине и Угарске су успостављени када је Владимирко Володаревич подржавао Гезу II у борби против Бориса Коломановића (Hardi 2002, 29). Лично је предводио угарске трупе које су биле послате у помоћ Владимирку Володаревичу, галичком кнезу 1144. године. Сматра се да се краљ Геза II оженио Еуфросином, сестром Изјаслава Мстиславича по Белошевом савету, 1146. године. Податак се може додатно поткрепити, тиме што се Белошева ћерка, чије име није сачувано, али је остао податак да су је звали *бановна,* удала за Владимира Мстиславича, Еуфросининог рођеног брата 1150. године (Kalić 1997; Hardi 2002; Kartalija 2014). Поред договарања брака и државних питања, краљев ујак је бранио положај Гезе II на престолу од Бориса Коломановића. Уз помоћ Србије, Босне и Нормана одбијао је покушаје претендента на угарски престо. Способност палатина Белоша може се увидети у чињеници да је Борис Коломановић у својим плановима имао моћне покровитеље као што су Манојло Комнин, Конрад III и Фридрих I (Klaić 1889, 132–133). Године

[1] Постоји мишљење да је сукоб из 1167. године решен поделом Срема. Границу је представљала река Сава. Северни део је припао Угарској, а јужни Византији (види: Rokai i dr. 2002, 54–55).

[2] Током XI и XII века у Моравској су постојале три удеоне кнежевине: Знојемска, Брнска и Оломучка.

[3] Постоји још једно, научно неутемељено мишљење да су Белош и његов брат Урош раније дошли у Угарску (видети: Grot 1889, 32).

[4] У новијој литератури се јавља термин хрватско-далматински бан.

1146. на реци Лајти победио је Хенриха II, што му је донело велики углед.[5]

Урош II је био на власти у Рашкој, док је Белош био палатин у Угарској. Године 1146. велики жупан Урош II је био вазал Манојла Комнина (Kalić 1970, 27). Три године касније Урош II покушава да се ослободи византијског утицаја[6] у контексту ширег деловања антивизантијске коалиције. Изјаслав Мстиславич, велики кијевски кнез је подржавао угарског краља Гезу II и рашког великог жупана у њиховој борби за потискивањем византијског утицаја (Hardi 2002, 29). Војници из Угарске су учествовали у борбама (Makk 1989, 50). После пустошења цар Манојло напушта Србију. Након битке на Тари Урош II прихвата врховну власт Манојла Комнина. Године 1151. бан Белош се са војском упутио према цару Манојлу, али не креће на Срем, већ на Браничево. Маневар угарског палатина је од стране Византинаца протумачен као кукавичлук (Ostrogorski i dr. 1971, 43).[7] Два велика похода на Галицију предузели су Геза II и Изјаслав Кијевски 1150. и 1152. године. До борбе око српског престола дошло је током византијско-угарског рата (Kalić 1970, 31). Велики рашки жупан Урош II се у изворима не јавља после 1155. године (Kalić 1971, 33).

Са титулом бана и палатина Белош се последњи пут јавља 1157. године у оснивачкој повељи грофа Валфера (Kalić 1997, 67). После марта 1157. године не постоје документи у којима се Белош помиње као палатин (Stojkovski 2020, 175). Вероватно је исте године напустио Угарску. Претпоставља се да је палатин отишао у Рашку због веза са кнезом Стефаном, који је претендовао на угарски престо (Makk 1989, 68–69). Ко су били учесници завере против Гезе II није познато, помињу се пријатељи и блиски људи кнеза Стефана, али једина особа поменута по имену је Белош (Otto of Freising i Rahewin 1953; Makk 1989).[8] Занимљива је чињеница да исте године долази до приближавања Угарске западној Европи (Makk 1989, 65). Делатност бана Белоша у Рашкој остаје непозната. Једини податак о Белошу као великом рашком жупану оставио је Јован Кинам (Ostrogorski i dr. 1971; Kalić 1997). Манојло Комнин је уместо Примислава на великожупански престо поставио Белоша 1162. године (Kalić 1970; Ostrogorski i dr. 1971).

Дужност великог жупана није вршио дуго (Ostrogorski i dr. 1971, 58–59). Постоји могућност да је учествовао у унутрашњим превирањима у Угарској. Године 1163. је био противбан и присталица Стефана IV (Stojkovski 2020, 176). Крај живота дочекао је у Угарској на својим великим поседима у Срему (Ostrogorski i dr. 1971, Kalić 1997).[9] Умро је у дубокој старости, што се помиње 1198. године, мада је вероватније да је раније преминуо.

Баноштор

Бенедиктински ред је на територији средњовековне Угарске имао дугу традицију. Прва бенедиктинска опатија Светог Мартина настала је крајем X или почетком XI века (Ostojić 1965, 9–10).

Угарско-византијски сукоби су имали и духовну димензију. Најкасније током осме деценије XI века долази до потребе за формирањем црквеног центра потчињеног угарским духовницима на територији Срема. У почетку је област била подељена између Калочко-бачке надбискупије и Печујске бискупије (Bubalo, Mitrović i Radić 2010, 53). Настанак Сремске бискупије је везан за папу Гргура IX и калочког надбискупа Угрина Чака. Из папског писма сазнајемо да је калочки надбискуп тражио од папе да се оснује нова бискупија са центром у данашњем Баноштору (Theiner 1859; Stojkovski 2013). Да би постигао циљ надбискуп Угрин Чак је одлазио папи у Рим са молбом да се оснује нова бискупија (Theiner 1859; Bubalo, Mitrović и Radić 2010; Stojkovski 2013). Стара Сремска епархија се угасила пре 1229. године. Новооснована бискупија је требало да представља неку врсту штита, у црквеном смислу, према босанским патаренима. Касније је цела Босна дошла под духовну власт калочког надбискупа (Stojkovski 2013, 134).

Седиште жупаније се налазило у месту Ке, подигнутом на остацима римског насеља Bononia (Klaić 1889, 138). У овом месту бан Белош је подигао

[5] Опис битке детаљно је дат код Бака и Веспрема (Bak i Veszprémy 2018, 309).

[6] Из Кинамове перспективе овакав развој догађаја представљао је побуну.

[7] Постоје детаљни описи догађаја и сукоба између Византинаца, Угара и Срба (видети: Ostrogorski i dr. 1971, 7–17, 22–45; Choniates 1984, 11–12, 52–54, 58–60).

[8] Опис завере погледати код Ота од Фрајзинга и Рахевина (Otto of Freising i Rahewin 1953, 187–188).

[9] Стојковски је указао да податак о Белошевом дугом животу у Угарској пре смрти наводи једино Кинам (Stojkovski 2020, 176; Ostrogorski i dr. 1971, 58).

своју задужбину – бенедиктинску опатију посвећену светом Стефану Архиђакону.[10] Касније је место постало познато под називом Банмоноштора, што значи Банов манастир, а Срби су га назвали Баноштор (Rokai i dr. 2002, 50–51). Данашње насеље носи исти назив. Белош је свој манастир богато даривао. Могао је да прима госте и у њему је могло да живи 30 монаха. Такође је манастиру поклонио 400 марака сребра (Smičiklas 1904; Klaić 1889; Ostojić 1965; Krstić 2014). Припадници бенедиктинског реда нису се трајно задржали у манастиру. У периоду између 1176. и 1180. године, по краљевској наредби, опатија је предата свештеницима светог Аврама *de Valle Ebron*. Доведена заједница је убрзо потрошила манастирско богатство, па се отворило питање довођења нових свештеника и предаје опатије августинцима (Smičiklas 1904; Ostojić 1965). Године 1229. манастир је постао седиште Сремске бискупије,[11] која је заједно са каптолом била господар града (Csánki 1894, 234–235). Након татарске најезде из 1241–1242. Угарска се суочила са пустошењем територије и због разарања је на неко време остала искључена из дешавања у Галицији[12] (Hardi 2002, 165). Средиште сремске бискупије је након провале Монгола опустело, а 1247. године је у насељу Светог Иринеја основана нова катедрална црква, на месту старије саборне цркве Сремске епархије. Занимљиво је да каптол у Баноштору, и поред оснивања новог центра, није био угашен.[13] После 1250. године у Баноштор се враћају свештеници који су пред Монголима избегли у самостан Светог Димитрија на Сави. Оснивањем новог каптола Сремска бискупија је постала бискупија са два столна каптола. Бискуп је одлучивао који ће каптол бити привремена резиденција. Овакво стање је потврђено 1252. године (Stojkovski 2013, 137). Документа из 1307–1309. помињу Баноштор као бискупско седиште. Од године 1309. сремски бискупи се потписују као бискупи *Светоī Иринеја* (ROMS, M. 19257; Stojkovski 2012). У Баноштору се почетком XV века помиње парохијска црква посвећена Светом Јакову апостолу (Csánki 1894; ROMS, M. 19257). Баноштор је био утврђен 1493. године (ROMS, M. 19257, 5).

Седиште сремске бискупије су порушили Турци 1550. године. Након разарања, место је опустело на неко време (ROMS, M. 19257, 9–10). За време османске управе у ову област су почели да се досељавају Срби и богумили из Босне. У преиоду између 1537. и 1580. године долази до преласка богумила, патарена, хусита и католика на ислам. Међу православним становништвом није дошло до овог процеса (ROMS, M. 19257, 10). Овај процес се негативно одразио на католичку црквену организацију. Због смањеног броја верника, порушене католичке цркве нису обнављане. У Баноштору је подигнута џамија, која је после нестанка турске управе претворена у православну цркву (ROMS, M. 19257, 11).

Баноштор се налази приближно 30 километара југозападно од Новог Сада, на Дунаву. На његовој територији се данас налазе два храма, један римокатолички и један православни. Римокатоличка црква носи име Светог Рудолфа, а подигао ју је Рудолф Котек из Футога. Након Другог светског рата нико није водио рачуна о цркви, стога се данас налази у веома лошем стању. Православна црква је посвећена Светом Ђорђу. Подигнута је током прве половине XIX века. Од 1995. године налази се у регистру споменика културе од великог значаја.

Средњовековно насеље у изворима се јавља под различитим именима: *Ku*, *Kw*, *Kewe*, *Cuhet*, *Cuher*, Kö и *Kövi*, док се касније јавља назив непосредно повезан са Белошевом задужбином. Током XV века преовладао је назив *Monasterium Bani*, односно *Банов манастūир*. Словенизован облик овог назива нам је данас познат као Баноштор (ROMS, M. 19257; Ostojić 1965).[14]

До сада је за историографију остало непознато где се манастир тачно налазио, осим податка да је био подигнут негде на територији данашњег

[10] Регуле Светог Бенедикта погледати детаљније код Остојића (Ostojić 1965, 369–427).

[11] Први по имену познати сремски бискуп био је Иноћентије, који се на том положају јавља између 1231. и 1233. године. Преглед сремских бискупа од 1229. до 1534. године детаљније код Стојковског (Stojkovski 2012, 161–177).

[12] Године 1245. Угарска је била приморана да се одрекне дотадашње политике према Галицији (Hardi 2002, 168–168).

[13] У каптолу сремске бискупије се чувао препис повеље краља Беле IV из 1237. године. Препис је настао 28. јуна 1350. године и односио се на поклањање поседа чанадског жупана Петура цистерцитском манастиру (ROMS, M. 19257, 6).

[14] У погледу имена данашњег насеља вредно је напоменути да се у народној традиције име овог сремског места везивало за бана Остора, који је ту долазио да лови. О поменутом бану Остору нема трага у изворној грађи (видети: ROMS, M. 19257, 6).

Баноштора. Јанко Магловски покушао је да одреди локацију задужбине бана Белоша (Maglovski 2012, 77–95). Полазећи од претпоставке да се некадашње место Ке, односно Ку, простирало од Сремске Каменице до данашњег Баноштора, као и на основу анализе латинског језика у сачуваним документима, Магловски закључује да данашњи Баноштор није добио назив по бенедиктинској опатији која се ту налазила, већ по селу које је било у поседу Белошеве задужбине (Isto, 78). На основу свега изнетог сматра да се место манастира светог Стефана може идентификовати са локалитетом Градина у Новом Раковцу (Isto, 92). Александар Крстић аргументовано је оспорио овакву идентификацију задужбине бана Белоша (Krstić 2014, 39).

Приликом разматрања могуће локације средњовековног храма, потребно је имати у виду и античку прошлост Баноштора. На овом простору налазило се римско насеље *Malata*, односно *Malatis*. На простору данашње православне цркве постојала је нека старија сакрална грађевина (ROMS, M. 19257, 1).

Током истраживања пронађена је грађа која се односи на простор Баноштора, којој до сада није поклоњена пажња. Реч је о дневнику ископавања под називом *Bononia – Баноштор 1971. године*, који се чува у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе Петроварадин (PZZSK, 4831/1).[15] Изводећи археолошка ископавања око „турског зида" запослени на овом пројекту наишли су на остатке још неких зидова за које, у почетку, нису били сигурни шта представљају. Како су радови одмицали проналажен је шут, са остацима гарежи. Приликом ископавања пронађен је и део пода од квадратних опека који припада грађевини, много гарежи и угљенисаних греда (PZZSK, 4831/1, 7), затим доста камења које није било везано малтером. Наставком радова све више су се назирали остаци грађевине. Пронађени су остаци пода, ломљени камен у малтеру и неколико бронзаних предмета. Камење је представљало зидове и заједно су заклапали прав угао (PZZSK, 4831/1, 10). Под су обухватала два зида, уз унутрашњу ивицу североног зида пронађен је остатак старијег зида који чврсто належе на ивицу млађег јужног зида. Такође су ископани остаци гробнице са скелетом. Око западног зида налазили су се фрагменти квалтитетне римске керамике (PZZSK, 4831/1, 12). Уочене су карактеристике источног зида, наиме он је био плитко фундиран, а у нивоу његове горње површине налазио се сачувани део пода од облутка. Након овог слоја почиње зидање опеком, али опека не належе целом ширином на камени темељ (PZZSK, 4831/1, 13). Чишћењем делова пода пронађен је црвени мермер, полираних ивица украшен уздужним канелурама. Пронађена су два скелета, а чишћењем једног гроба откривен је још један старији зид. Пронађена је и површина правилног кружног облика (PZZSK, 4831/1, 15–17).

Јужно од „турског зида" откопана су још два зида која се спајају под правим углом, окренутим према истоку, док су продужеци зидова који формирају овај угао уништени. Између њих пронађено је веће ломљено камење. На северни зид, као и испод њега, био је постављен још један зид од тесаног камена и малтера, без опеке. Археолози су закључили да је зид био чврсто и брижљиво грађен. У углу који заклапају два зида пронађен је шут који је припадао искључиво кровној опеци (Isto, 18–19). Пронађени су остаци *новоī їода* од малтера и ломљеног камена, део црвеног фреско-малтера, грумење стаклене пасте и неколико керамичких уломака (PZZSK, 4831/1, 20).

Истраживачи су претпоставили да су нашли остатке цркве (PZZSK, 4831/1, 21), чијим питањем нису покушавали даље да се баве. Изнад нивелете на којој се појављују горње површине зидова пронађен је и очишћен бронзани прстен са урезаним крстом (Isto, 23). Северно од зида исток–запад уочено је лучно скретање зида према северу, формирајући половину апсидалног лука (Isto, 24). Током даљих радова пажња је посвећена источној страни зида, који је грађен од камена и малтера и пружао се правцем север–југ. Зид је преграђивао апсидални простор, а на јужном делу се под правим углом надовезивао на други зид (Isto, 27). Након даљих истраживања, археолози су били сигурни да је у питању црква (Isto, 28). Пронађен је Неронов сердестијус. Испод дна описаних зидова пронађена су два пиластра која су грађена кад и зидови (Isto, 36).

На основу резултата археолошких истраживања спроведених у зони „турског зида", може се закључити да је на овом простору евидентирано више грађевинских фаза које указују на континуитет

[15] У навођењу скраћеница се односи на назив Завода у време настанка документа.

употребе локалитета од античког до средњовековног периода. Најстарији слој потврђују налази римске провинијенције, укључујући фрагменте квалитетне керамике, архитектонске елементе од обрађеног камена и мермера, као и новац.

На ове остатке надовезује се хронолошки млађа фаза, у којој су евидентирани темељи објекта грађеног од ломљеног камена и малтера, са јасно дефинисаним зидовима који формирају прав угао, као и елементи апсидалне конструкције. Појава старијих зидова испод млађе конструкције, указује да је средњовековна грађевина подигнута на остацима ранијег, вероватно рисмког храма. Присуство подних површина и фреско-малтера, као и налаз бронзаног прстена са урезаним крстом, додатно потврђују сакралну функцију објекта, који се може поистоветити са бенедиктинском опатијом Архиђакона Стефана. Опатију је подигао бан, палатин и велики жупан Белош, а по њој насеље Баноштор носи назив до данас, чувајући успомену на њеног оснивача.

Ископавања су вршена у тадашњој Улици Народног ослобођења, у башти Недељка Кукића (PZZSK, 4831/1, 1). Проблем приликом убикације места на којем се манастир налазио представља чињеница да у дневнику ископавања није наведен број куће. Некадашња Улица Народног ослобођења након распада СФРЈ променила је назив и данас носи име Црквена улица. Стамбени објекти у овој улици углавном се воде без броја, а реч је о старим кућама набијачама. Башта у којој су започета ископавања налази се при самом почетку улице.

У непосредној близини, код Цркве Светог Георгија, налази се такозвана турска калдрма. На том простору су 1970. и 1971. године вршена археолошка ископавања. Уколико данашњи простор испред Цркве Светог Георгија, који мештани називају турском калдрмом, поистоветимо са „турским зидом" који се помиње у дневнику ископавања – што није у супротности са доступним подацима – може се закључити да се Белошева задужбина налазила у близини данашње православне цркве, уз правац данашње Црквене улице

Закључак

Простор Срема током XII века је представљао динамично крајиште, на чијем су простору прилике зависиле од интензитета византијско-угарских односа. Супарништво између две државе често је резултирало сукобима. Резултати угарско-византијских ратова и промењена политичка ситуација на Балканском полуострву непосредно су утицали на духовне прилике у Срему. У новонасталим околностима важно место заузима личност бана, палатина и рашког великог жупана Белоша, чије деловање током средине XII века није обележило само политичку димензију живота Угарске и Рашке, већ је оставило трага и у црквеној историји Срема.

Белош је захваљујући родбинским везама са Арпадовићима и својим способностима постао друга личност Угарског краљевства. Успео је да обједини највиша угарска државна достојанства и да активно обликује угарску спољну политику. Значај његове личности остао је посведочен у српско-угарским односима, антивизантијским акцијама и династичким везама. Истовремено његова ктиторска делатност представља одличан пример прожимања политичке моћи и црквене организације у средњем веку. Оснивањем бенедиктинске опатије у месту Ке, односно данашњем Баноштору, поставио је темеље будућег духовног центра Сремске бискупије. Поред постављања темеља, својим деловањем оставио је траг који је овековечио изградњом манастира. Успомена на бана и његов манастир се одржала кроз векове и оставила траг у топономастици, јер данашње место Баноштор носи име по његовој задужбини.

Иако питање тачне локације Белошеве задужбине у историографији није коначно решено, сматрамо да коришћена археолошка истраживања представљају решење овог питања. Према свему изнетом сматрамо да се манастир Светог Стефана налазио испред данашње православне Цркве Светог Георгија према Црквеној улици. Откривени остаци зидова, подних конструкција, апсидалног простора и фреско-малтера, као и предмета сакралног карактера, омогућавају да се овај локалитет доведе у везу са средњовековним црквеним комплексом. Од посебног је значаја чињеница што поједини архитектонски елементи и налази указују на постојање сакралне грађевине подигнуте на темељима старијег, вероватно римског храма, што сведочи о дуготрајном култном значају овог простора.

Можемо закључити да данашњи Баноштор, некадашњи Ке, заузима важну позицију као место на којем се преплићу античко наслеђе, средњовековна политичка историја и црквена историја Срема.

ИЗВОРИ:

Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture [PZZSK]. 1971. *Bononia – Banoštor 1971. godine*. Dnevnik iskopavanja. Inv. br. 4831/1. Novi Sad. (ćir.)

Rukopisno odeljenje Matice srpske [ROMS], Zaostavština Roberta Paulovića, M. 19257. Banoštor, 11. март 1958.

ЛИТЕРАТУРА:

Bak, János M., i László Veszprémy, ur. 2018. *The Illuminated Chronicle: Chronicle of the Deeds of the Hungarians from the Fourteenth-Century Illuminated Codex*. Budapest: Central European University Press.

Bubalo, Đorđe, Katarina Mitrović i Radmila Radić. 2010. *Jurisdikcija Katoličke crkve u Sremu*. Beograd: Službeni glasnik.

Makk, Ferenc. 1989. *The Arpads and the Comneni – Political Relations between Hungary and Byzantium in the Twelfth Century*. Budapest: Akademiai Kiado.

Kartalija, Nebojša. 2014. "Serbian Grand Prince Beloš as a Participant in the Hungarian-Rus' relations in the Mid-12th Century." *Colloquia Russica*, 5: 89–101.

Klaić, Vjekoslav. 1899. „Hrvatski bani za Arpadovića (1102–1301) 1. Ban Beluš (1144–1158. i 1163)." *Vjestnik kr. hrvatsko – slavonskog – dalmatinskog Zemaljskog arhiva*, 1: 129–138.

Engel, Pal. 2001. *The Realm of St. Stephen A History of Medieval Hungary, 895–1526*. London – New York: I. B. Tuaris.

Грот, Константин Яковлевич. 1889. *Из истории Угрии и Славянства в XII веке (1141–1173)*. Варшава: М. Земкевич.

Živković, Tibor. 2006. *Portreti srpskih vladara (IX–XI vek)*. Beograd: Zvaod za udžbenik i nastavna sredstva. (ćir.)

Kalić, Jovanka. 1970. „Raški veliki župan Uroš II." *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 12: 21–39. (ćir.)

Kalić, Jovanka. 1971. „Zemun u XII veku." *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 13: 27–56. (ćir.)

Kalić, Jovanka 1997. „Župan Beloš." *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 36: 63–81. (ćir.)

Komatina, Ivana i Predrag Komatina. 2018. „Vizantijski i ugarski Srem od X do XIII veka." *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 55: 141–163. Vizantološki institut: Srpska akademija nauka i umetnosti. (ćir.)

Krstić, Aleksandar. 2014. „Članovi dinastija jugoistočne Evrope u srednjovekovnoj Ugarskoj." Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu: Filozofski fakultet. (ćir.)

Maglovski, Janko. 2012. „Beloševa opatija Arhiđakona Stefana – refugijum Dombo i Banoštor." U *Vizantijski svet na Balkanu*, ur. Bojana Krsmanović, 77–95. Beograd: Vizantološki institut; Srpska akademija nauka i umetnosti. (ćir.)

Ostrogorski, Georgije. 1959. *Istorija Vizantije*. Beograd: Prosveta. (ćir.)

Ostrogorski, Georgije, ur. 1971. *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. Knj. 4. Beograd: Vizantološki institut, Srpska akademija nauka i umetnosti. (ćir.)

Ostojić, Ivan. 1965. *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*. Split: Slobodna Dalmacija.

Otto of Freising i Rahewin. 1953. *The Deeds of Frederick Barbarossa*. Preveli Charles Christopher Mierow i Richard Emery. New York: Columbia University Press.

Rokai, Petar. Zoltan Đere, Tibor Pal i Aleksandar Kasaš. 2002. *Istorija Mađara*. Beograd: Clio. (ćir.)

Smičiklas, Tadija, prir. 1904. *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Knj. 2. Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.

Stojkovski, Boris. 2012. „Sremski biskupi 1229–1534." *Istraživanja* 23: 161–180. (ćir.)

Stojkovski, Boris. 2013. „Crkvena istorija Srema u srednjem veku." Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu: Filozofski fakultet. (ćir.)

Stojkovski, Boris. 2020. "Between Byzantium and the West: Serbian Marital Policy and Political Orientation (Mid Eleventh Century – 1371)." *Hiperboreea* 7/2: 167–196.

Stojkovski, Boris. 2025. "Serbs in medieval Hungarian chronicles." U *The Eternal Cycle: Neighbours, Allies and/or Rivals – Serbo/Hungarian Relations in the Middle Ages (895–1541)*, ur. Aleksandar Rastović i Antal Molnar, 17–38. Beograd: Istorijski institut.

Theiner, Augustino, ur. 1859. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Romae: Typis Vaticanis.

Ćirković, Sima, ur. 1981. *Istorija srpskog naroda I*. Beograd: Srpska književna zadruga. (ćir.)

Hardi, Đura. 2002. *Naslednici Kijeva između kraljevske krune i tatarskog jarma*. Novi Sad: Filozofski fakultet. (ćir.)

Csánki, Desző. 1894. *Magyarorszag tortenelmi foldrajza a Hunyadiak korban*. Budapest: Magyar tudomanyos academia.

Choniates, Niketas. 1984. *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates*. Preveo Harry J. Magoulias. Detroit: Wayne State University Press.

Andrej Alvadžin
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad – MA Student

BANOŠTOR – THE ENDOWMENT OF BAN BELOŠ

Summary

This paper examines the political and ecclesiastical significance of Beloš and his foundation in present-day Banoštor during the 12th century. Special attention is devoted to the Benedictine monastery of St Stephen the Archdeacon, founded by Beloš in Syrmia, which later became the seat of the Syrmian bishopric. By combining written historical sources with previously neglected archaeological material from the 1971 excavations at Bononia–Banoštor, the paper seeks to identify the remains of Beloš's endowment. The archaeological evidence, including walls with apsidal structures, floor constructions, fresco fragments, and objects of a sacral character, indicates the existence of a medieval church complex erected on the remains of an earlier Roman structure. The study places these findings within the broader context of Byzantine–Hungarian relations, Serbian–Hungarian political cooperation, and the ecclesiastical development of Syrmia in the 12th and 13th centuries.